

TEKİŞ b. ALP ARSLAN

Ali ÖNGÜL*

Sultan Alp Arslan vefat ettiğinde geride, veliâht tayin ettiği ve kendisinden sonra tahta geçirilmesini vasiyet ettiği Melikşah ile birlikte, Tekiş,¹ Ayaz, Tutuş, Arslan Argun ve Börıbars adlarında 6 erkek çocuk bırakmıştı.² Melikşah kardeşlerinin en büyüğü değildi.³ Ancak cesareti, istidadı ve annesinin Karahanlı soyundan olması herhalde veliâht seçilmesine sebep olmuştur.

Sultan Alp Arslan 458 (1065/1066) yılında büyük bir orduyla Horasan'dan hareket edip Hazar Denizi'nin doğu kıyısında bulunan Mankışlak'da gayri müslim Türklerle birlikte yolkesicilik yaparak ülke içinde huzursuzluk çıkaran Kıpçak ve Türkmenler üzerine yürüdü. Onları kesin bir yenilgiye uğratarak itaat altına aldı. Ayrıca Aral Gölü'nün kuzey ve doğusundaki Türklerin Selçuklu Devletinin hâkimiyetine girmelerini sağladı. Sonra Ceyhun nehrini geçip Cend'e giderek burada atası Selçuk'un kabrini ziyaret etti. Bu sırada Cend hâkimi, kendisine itaat arz ederek değerli armağanlar verdi. Bundan sonra Hârezm üzerinden Merv'e daha sonra da Radgân'a gelen Sultan Alp Arslan şehrin dışında konakladı. Burada büyük bir tören düzenleyerek oğlu Melikşah'ı Karahanlı hükümdarı İbrahim Tamgaç Han'ın kızı Terken Hatun ile

* Celal Bayar Üniversitesi Fen-Ed. Fak. Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ İslâm kaynaklarında Tekiş () olarak kaydedilen bu isim, değişik şekillerde okunmakla beraber, şahıs adı olarak "Tekiş" şeklinde teleffuz edildiğini Kâğırlı Mahmud (*Divânü Lügati'l-Türk*, trc. Besim Atalay, Ankara 1939-41, III, 368) tesbit etmektedir. Bk. Hikmet Bayar, "Hârezmşah Alâüddin Tekiş'in adı hakkında", *Belâten*, XIV/56 (1950), 589-594. Krş. İ. Kafesoğlu, "Tekiş", *İA*, XII/1, 135.

² Buncarı, *Zübdetü'n-nusra* (trc. Kıvâmüddin Bursalı), *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, İstanbul 1943, s. 48; Sadreddin el-Hüseynî, *Ahbârü'l-Devletü'l-Selçukîyye* (trc. Necati Lugal), Ankara 1943, s. 38. İbnü'l-Esir (*el-Kâmil*, nşr. C. J. Tornberg, Leiden 1851-76, X, 51, trc. A. Özyayın, İstanbul 1987, X, 80) ve ondan naklen Müneccimbâşi (*Câmiü'l-düvel*, Nuruosmaniye Ktp. nr. 3171, vr. 328^b), bu erkek çocuklardan başka Sâra, Âişe ve bir de ismini bilmediğimiz olmak üzere üç kızını belirtirken, Aynı (*İkûlü'l-cumân*, Velîyyüddin Ef. Ktp. XVI, s. 286), bunlara Arslanşah'ı ilave etmektedir. Müslühdin Lâri (*Mir'âtü'l-edvâr*, Nuruosmaniye Ktp. nr. 3229, vr. 289^a), ayrıca bir de Toganşah'ı zikretmektedir. Krş. İ. Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 14, not 16; O. Turan, *Selçuklular Tarihi*, İstanbul 1980³, s. 159.

³ Hamdullah Müstevfi, *Târih-i Güzide* (nşr. Abdülhüseyn Neval), Tahran hş. 1330-39, s. 434; Müslühdin Lâri, *Mir'âtü'l-edvâr*, vr. 289^a.

evlendirdi. Ayrıca Alp Arslan, oğullarından Arslanşah'ı Gazne hükümdarı İbrahim'in kızıyla evlendirdi. Kendi kızını da İbrahim'in oğluna verdi. Böylece iki hükümdar âilesi arasında akrabalık bağı kurulmuş oldu. Sultan Alp Arslan, bu düğün töreninden sonra oğlu Melikşah'ı veliaht ilân etti. Şiraz ve İsfahan kentlerinin yönetimini ona verdi. Ülkesinde bütün minberlerde hutbenin kendi adından sonra onun adına okunmasını bildirdi. Sultan ayrıca diğer oğullarından Arslan Argun'u Hârezm'e, İlyas'ı Toharistan'a, Ayaz'ı Belh'e, Arslanşah'ı Merv'e ve Toğanşah'ı da Herat'a melik olarak atadı. Emîrler ve kumandanlar bu törende hazır bulundular. Sultan onlardan kendisinden sonra oğlu Melikşah'ı sultan olarak tanıyacıklarına dâir söz ve yemin aldı. Sonra Melikşah'ı bir ata bindirdi ve eğer örtüsünü (gâşiye) omuzuna alıp önünde bir miktar yürüdü.⁴

Sultan Alp Arslan, Karahanlılar'a karşı çıktığı son Maverâünnehir seferinde yolu üzerindeki Berzem Kalesi kumandanı Yusuf el-Harezmi tarafından hançerle yaralandığında (6 Rebiülevvel 465/20 Kasım 1072) yanında bulunan oğlu Melikşah'ın veliahtlığını yeniledi ve kendisinden sonra tahta geçirilmesini vasiyet etti. Sultan Alp Arslan'ın aldığı bu yaradan dört gün sonra ölümü üzerine (10 Rebiülevvel 465/24 Kasım 1072) devlet erkanı ve komutanlar toplanarak onun vasiyetini yerine getirip Melikşah'ı Selçuklu tahtına geçirdiler.⁵ Buna rağmen Melikşah'ın dıştan gelebilecek tehlikelere ve tahtı ele geçirmek isteyen öteki Selçuklu şehzadelerine karşı hazırlıklı olması gerekiyordu. Bu nedenle o, Maverâünnehir'den derhal geri döndü. Nitekim Selçuklu ordusu giderken yirmi günde geçtikleri Ceyhun üzerine sandallardan kurulan köprüyü dönüşlerinde üç günde geçtiler. Ayrıca askerlerin maaşları da 700 bin altın artırılarak Melikşah'ın tarafına çekildi. Melikşah'ın kardeşi Ayaz ise Belh'de kaldı. Bu bölge, babası Alp Arslan'ın vasiyeti ile kendisine verilmişti. Sultan Melikşah, Horasan'a girdikten sonra 31 Aralık 1072 Cuma günü, bölgenin

merkezi Nişâbur'a geldi ve iç kaledeki birçok malı yanındaki emîr ve komutanlara dağıtarak onların gönlünü aldı ve onların da desteğini sağlamış oldu. Melikşah, çevredeki hükümdar ve emirlere de elçi ve mektuplar göndererek kendi adına hutbe okutmalarını ve itaat etmelerini bildirdi. Melikşah, tahta çıkmasında önemli rol oynayan babasının veziri, Nizâmülmülk'ü vezirlikte bıraktı.⁶

Nitekim Sultan Alp Arslan'ın ölümü ve oğlu Melikşah'ın sultan ilân edilmesiyle meydana gelen taht değişikliğinden faydalanmak isteyen Karahanlılar ve Gazneliler, Alp Arslan'ın, Maverâünnehir seferine karşılık olarak Selçuklular'ın doğu sınırlarına saldırdılar.

Batı Karahanlı hükümdarı Şemsülmülk I. Nasr b. İbrahim Tamgaç (1068-1080), Tirmiz üzerine yürüyüp şehri zaptetti (1. Rebiülâhır 465/15 Aralık 1072). Burada bulunan zahire ve hazineleri ele geçirip Semerkand'a nakletti. Daha sonra Belh vâlisi Ayaz b. Alp Arslan'ın Cürcan'da bulunmasından istifade ederek Belh'i yağma ve tahrip etti.⁷

Öte yandan kalabalık bir Gazne ordusu da Melikşah'ın "Emîrül-ümerâ" unvânıyla bilinen amcası Osman b. Çağrı Bey idaresinde bulunan Çiğilkent (Sakalkent) üzerine yürüyüp şehri ele geçirdiler (Cemâziyelevvel 465/Ocak-Şubat 1073). Osman'ı esir alıp maiyeti ve hazineleriyle beraber Gazne'ye götürdüler. Fakat Gümüştekin Bilge Bey komutasındaki Selçuklu ordusunun harekete geçmesi üzerine Gazneliler, Çiğilkent'i yağmalayıp geri çekildiler.⁸

Diğer taraftan Melikşah'ın amcası Kirman Meliki Kavurt da isyan edip saltanatu ele geçirmek için harekete geçmişti. O, Tuğrul Bey'in ölümü ile yarıda kalan arzusunu şimdi bir kere daha denemek istiyordu. Kavurt Bey, henüz 18 yaşındaki Melikşah'ı tecrübesiz ve genç buluyor, kendisinin geçmişteki

⁴ İbnü'l-Esîr, X, 34, trc. 59; Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, Haydarâbâd 1365/1945, I, 196; Mirhând, *Ravzatü's-safâ* (nşr. Abbas Pervîz), Tahran 1959, IV, 83; Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-nâme* (haz. E. Merçil), İstanbul 1977, I, 69; Müneccimbaşı, vr. 328^b. Krş. İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 12; a.m.f., "Melikşah", *İA*, VII, 665-673; O. Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 157-160; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara 1995, s. 52.

⁵ Bundârî, s. 44-47; *Ahbâr*, s. 37-38; İbnü'l-Cevzî, *el-Müntazam* (nşr. F. Krenkow), Haydarâbâd, 1359/1940, VIII, 279; İbnü'l-Esîr, X, 51, trc. 80; Ebu'l-Fidâ, *el-Muhtasar* (nşr. Edib Ârif ez-Zeyyin), Beyrut 1375-81/1956-61, IV, 97; Müneccimbaşı, vr. 328^b. Krş. M. H. Yımaç, "Alp Arslan", *İA*, I, 384-386; İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 16; a.m.f., "Melikşah", *İA*, VII, 665-673; a.m.f., "Alparslan", *DİA*, II, 526-530; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 76.

⁶ Bundârî, s. 48; *Ahbâr*, s. 38; İbnü'l-Esîr, X, 51-52, trc. 80-81; Râvendî, *Râhatü's-sudür* (trc. A. Ateş), Ankara 1957, I, 122-123; Ebu'l-Ferec, *Tarih* (trc. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1987, I, 325-326; Aynî, *İkdu'l-cumân*, XVI, s. 286; Mirhând, IV, 101. Krş. İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 18; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 77-78.

⁷ İbnü'l-Esîr, X, 52, trc. 81; Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, I, 200; Aynî, *İkdu'l-cumân*, XVI, s. 286; Müneccimbaşı, *Câmiü'd-düvel*, vr. 328^b. Krş. İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 19-20; O. Pritsak, "Karahanlılar", *İA*, VI, 251-273; W. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1990, s. 335-336; O. Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 199 vd.; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 78.

⁸ İbnü'l-Esîr, X, 53-54, trc. 81-82; Müneccimbaşı, vr. 328^b. Krş. İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 20; E. Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, Ankara 1989, s. 84. A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 78.

başarılarına, hükümdarlıkdaki tecrübelerine ve yaşının olgunluğuna güveniyordu. Aslında onun en büyük güvencesi, Selçuklu ordusundaki emirlerin kendisini davet etmeleri ve yardım vaadinde bulunmalarıydı. Melik Kavurt, önce Rey ile Hemedan arasında bulunan Türkmenlerin yanına gidip onları kendi tarafına kazanmak istiyordu. Ancak Sultan Melikşah ile Nizâmülmülk ondan önce davranarak Türkmenlerin yanına vardılar ve onları kendi taraflarına çektiler. Melik Kavurt ise bölgeye iki gün sonra gelince Türkmenlerin desteğinden yoksun kaldı. Nihayet İki taraf arasında Hemedan yakınında Kereç hududunda 4 Şaban 465 (15 Nisan 1073) günü yapılan savaşta Kavurt yenildi. Askerlerinin dağıldığını gören Kavurt, savaşı terk ederek Hemedan dağlarına kaçmak zorunda kaldı. Savaş bittikten kısa bir süre sonra Sultan Melikşah'ın yanına bir köylü gelerek amcası Kavurt'un oğlu ile birlikte askerlerinden ayrı olarak yakın bir köyde olduğunu söyledi. Emir Temirel komutasında gönderilen bir miktar kuvvet onu yakalayarak Sultan'ın huzuruna getirdiler. Kavurt hayatının bağışlanması için çok yalvarıp yakardı. Melikşah da amcasını öldürmek istemiyordu. Ancak ileride çıkacak sorunlardan dolayı Nizâmülmülk'ün de ısrarıyla Melik Kavurt yayının kirişiyle boğulmak suretiyle öldürüldü.⁹ Melikşah, böylece amcasının isyanını bastırıp bu sorundan kurtulduktan sonra Karahanlılar ve Gazneliler üzerine yöneldi.

Sultan Melikşah önce Karahanlılar'a karşı hazırlıklara başladı. O, bu sefer hazırlıklarını sürdürürken Belh valisi kardeşi Ayaz'ın ölüm haberi geldi (10 Mart 1074). Böylece Sultan Melikşah, Kavurt'dan sonra kendisine ileride rakip olabilecek bir yakınından daha kurtulmuş oldu. Nitekim Melikşah, kardeşinin ölümüne fazla üzülmemiş olacak ki, vezir Nizâmülmülk ona: "Kardeşinin ölümü için kara elbiseler giyip, hüznün göster, sevinç gösterme" dedi. Melikşah da onun sözünü dinleyip yas ve matem tuttu. Daha sonra da kardeşi Ayaz'ın hâkim olduğu Belh ve Toharistan gibi ülkeleri diğer kardeşi Şihâbeddin Tekiş'e verdi. Kısa zamanda hazırlıklarını tamamlayan sultan Karahanlılar'ın hâkimiyetindeki Tirmiz üzerine yürüdü (466/1074). Karahanlı hükümdarı Şemsülmülk'ün tehdidkâr tavrı, daha sonra da iki ülke arasındaki elçi teatisinin bir netice vermemesi üzerine Selçuklu ordusu Tirmiz'e yürüyüp şehri kuşattı. Selçuklu ordusu saldırıyla şehre girdi. Böylece Tirmiz, Selçuklulara bağlı şehirler arasına katıldı. Daha sonra Sultan Semerkand'a yürüdü. Şemsülmülk, Selçuklu ordusunun Semerkand'a yaklaştığını haber alınca şehirden ayrılmak zorunda kaldı. Ayrıca Şemsülmülk, Sultan'a haber gönderip barış istemek zorunda kaldı

⁹ Bundârî, s. 48-49; *Ahbâr*, s. 39-40; İbnü'l-Esir, X, 53-54, trc. 82; Râvendî, I, 123-124; Reşideddîn, *Câmiu't-tevârih*, II, 43-44; Hamdullah Müstevfî, *Târih-i Gîzide*, s. 434, 472; Aynî, *İkdu'l-cumân*, XVI, s. 288. Krş. M. A. Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 69-71; İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 22-26; a.mlf., "Kavurt", *İA*, VI, 456-459; E. Merçil, *Kırman Selçukluları*, Ankara 1989, s. 28-39; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 78-81.

ve Tirmiz'e saldırdığı için özür diledi. Vezir Nizâmülmülk'ün de aracılığı ile istekleri kabul edilip barış yapıldı. Sultan Melikşah, buradan Horasan'a döndü.¹⁰

Sultan Melikşah, bundan sonra Gazneliler'e karşı da bir sefer düzenledi. Gazne üzerine yürüyüp Herat'ın güneyinde İsfîzâr'da konakladı. Ancak Gazneli hükümdarı Sultan İbrahim (1059-1099), Melikşah'ın bu hareketini önlemek için, Selçuklu emirlerinin kendi tarafında yer alacaklarını göstermek gibi politik bir savaş planı düşündü ve kullandığı casus vasıtasıyla bunun uygulanmasında da başarılı oldu. Sözde emirlere yazılmış mektuplar Sultan Melikşah'ın eline geçip ve bu mektupları okuduğunda emirlerin gerçekten Sultan İbrahim ile ittifak yaptıklarını sandı ve seferden vazgeçerek İsfahan'a döndü. Sultan Melikşah'ın yarıda kalan bu seferinin yine de faydalı olduğu anlaşılıyor. Sultan İbrahim bu seferden sonra Melikşah'ın amcası Emîrü'l-ümerâ Osman'ı serbest bıraktı. Ayrıca iki hânedân arasındaki dostluk akrabalık bağları ile kuvvetlendirildi. Melikşah'ın kızı Mehdü'l-İrak Gevher, Gazne Sultanı İbrahim'in oğlu veliaht Mesud ile evlendirildi.¹¹

Sultan Melikşah'ı uğraştıran sorunlardan biri de kardeşi Şihâbeddin Tekiş'in isyanları olmuştur. Belh ve Toharistan bölgesinin yönetimi Melikşah tarafından Tekiş'e verilmişti. Tekiş'in bu bölgede Sultan Melikşah'a karşı iki defa isyan ettiğini görüyoruz.

a) Tekiş'in İlk İsyanı 473 (1080/1081)

Belh ve Toharistan bölgesini yöneten Şihâbeddin Tekiş, Sultan Melikşah'ın Horasan'a her uğrayışında huzuruna gelir, itaatını bildirir, hil'atleri ve bağışlara nâil olarak geri vilâyetine dönerdi.¹²

Sultan Melikşah 473 yılı Şaban ayında (Ocak-Şubat 1081) Rey'e giderek askerleri teftiş etti ve bunlar arasından hallerini beğenmediği yedibin kişiyi ordudan çıkardı. Ordudan çıkarılan bu askerler, Sultan'ın kardeşi, Tekiş'in yanına gittiler. Tekiş bu sıralarda Büşenc (veya Venec)¹³ bulunuyordu. Tekiş

¹⁰ *Ahbâr*, s. 40, 42; İbnü'l-Esir, X, 63-64, trc. 92-93; Zehbî, *Düvelü'l-İslâm*, I, 200; Aynî, *İkdu'l-cumân*, XVI, s. 296; Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-nâme*, I, 126-128; Müneccimbaşı, vr. 329^a. Krş. İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 28-29; a.mlf., "Melikşah", *İA*, VII, 665-673; O. Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 200-201; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 81-83; O. Pritsak, "Karahanlılar", *İA*, VI, 251-273.

¹¹ *Ahbâr*, s. 40; İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 29; E. Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, s. 84; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 83; M. L. Dames, "Gazneliler", *İA*, IV, 742-748.

¹² *Ahbâr*, s. 43; İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 58; a.mlf., "Tekiş", *İA*, XII/1, 135; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 114.

¹³ Büşenc, Herat civarında bir kaledir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut 1955-57, I, 508. Bundârî'de (s. 70), bu yerin adı Venec kalesi olarak geçiyor ki, bu kale de Nesef yakınındadır. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 384.

kendisine katılan bu askerlerle güçlendi. İşte bu olay muhtemelen Selçuklu Devleti'nin başına geçmek isteyen Tekiş'in isyanına sebep oldu. O, kardeşi Melikşah'a isyan edip Mervu'r-Rûd, Mervu's-Şâhcân, Tirmiz ve diğer bazı yerlere hâkim oldu. Buralarda Sultan'a sadık olanları yakalayıp götürüyordu. Sonra Horasan'ı da ele geçirmek üzere Nişâbur üzerine yürüdü.¹⁴

Sultan Melikşah, askerleri teftiş edip yedibin kişinin ordudan çıkarılmasını emrettiğinde vezir Niâmülmülk onun bu görüşüne karşı çıkarak: "Bunların askerlik dışında kâtip, tüccâr, terzi vs. gibi herhangi bir sanat ve mesleği yoktur. Bunlar ordudan çıkartılırlarsa içlerinden birini seçip de: 'İşte sultan budur' demelerinden emin olamayız. Bu taktirde onlarla uğraşmak zorunda kalırız ve itaat altına almak için şimdi onlara ödediğimiz ücretin kat kat fazlasını harcamak zorunda kalırız" dedi. Fakat Sultan, Niâmülmülk'ün bu sözünü dinlemedi ve onları ordudan çıkarttı. Bu askerler, kardeşi Tekiş'in yanına gidip de onun isyan etmesine sebep olduklarında Sultan, vezirinin sözünü dinlemediğine pişman oldu. Fakat pişmanlık fayda vermedi. Kardeşi Tekiş'in isyanını bastırmak için uğraşmak zorunda kaldı.¹⁵

Sultan Melikşah, kardeşinin isyanını haber alınca hemen süratle Horasan'a hareket etti ve Tekiş, Nişâbur'u ele geçirmeden oraya vardı. Tekiş ise Sultan'ın Nişâbur'a yaklaştığını duyunca buradan uzaklaştı ve Tirmiz'e gidip orada kapandı. Melikşah, üzerine yürüyüp onu Tirmiz'de kuşattı. Tekiş, Sultan'a karşı koyamayacağını anlayınca elindeki esirleri serbest bırakıp af diledi. Sonra da Sultan Melikşah'ın huzuruna geldi. Sultan kardeşini affetti ve sonra da Tirmiz'den ayrıldı.¹⁶

b) Tekiş'in İkinci İsyanı 477 (1084/1085)

Tekiş'in bu ikinci isyanı sırasında Sultan Melikşah, Musul bölgesinde Bevâzic'de bulunuyordu.

Güneydoğu Anadolu bölgesi, başta Diyarbakir (Âmid) olmak üzere, Tuğrul Bey devrinden itibaren, Büyük Selçuklu Devleti'ne tâbi olan

¹⁴ Bundârî, s. 70, *Ahbâr*, s. 43-44; İbnü'l-Esir, X, 76, trc. 113; İbn Kesir, *el-Bidâye*, Kahire 1358/1939, XII, 121; Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-nâme*, I, 139; Müneccimbaşı, vr. 329^a. Krş. İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 58; a.mlf., "Tekiş", *İA*, XII/1, 135; M. A. Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 71. Bundârî (s. 70) ve ondan naklen Müneccimbaşı (vr. 329^a), ordudan çıkartılan bu yedibin kişinin Türk kıyafeti taşıyan Ermeni olduklarını kaydediyor.

¹⁵ İbnü'l-Esir, X, 76, trc. 113; Müneccimbaşı, vr. 329^a.

¹⁶ İbnü'l-Esir, X, 76, trc. 113; İbn Kesir, XII, 121; Aynî, *İkdu'l-cumân*, XVI, 348; Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-nâme*, I, 139; Müneccimbaşı, vr. 329^a. Krş. İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 58; a.mlf., *Büyük Selçuklu İmparatoru Sultan Melikşah*, İstanbul 1973, s. 48-49; a.mlf., "Tekiş", *İA*, XII/1, 135. A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 114.

Mervanoğulları'nın yönetiminde bulunuyordu. Fahruddevle Muhammed b. Cehîr, Mervanoğulları'nın vezirliğini yapmış, sonra Bağdad'a çağrılarak Halife'nin veziri olmuştu. Oğlu Amîdüddevle Mansûr da Nizâmülmülk'ün kızı Zübeyde ile evli idi. Bağdad'da çıkan mezheb mücadeleleri nedeniyle bir ara gözden düşen Cehîr âilesi, Melikşah'ın huzuruna İsfahan'a gittiler (1083). Fahruddevle Muhammed b. Cehîr, görev yaptığı Mervanoğulları'nın ve Diyarbakir bölgesinin zenginliği hakkında Melikşah'a bilgi vererek, bölgenin Selçuklu Devleti sınırları içine alınmasının yerinde olacağını söyledi. Bunu Nizâmülmülk de desteklemekte idi. Sultan Melikşah da Türkiye ve Suriye Selçukluları arasındaki konumu ve bu devletleri kontrol altında tutabilmek için Diyarbakir ve çevresine hâkim olmak istiyordu. Bu bakımdan Fahruddevle Muhammed'in önerisi olumlu karşılandı. Sultan, Fahruddevle'ye hil'at, kendi bölgesinde günde beş kez çalınmak üzere kös ve sancak vererek, Diyarbakir ve çevresi valiliğine atadı (Cemâziyelevvel 476/Eylül-Ekim 1083). Ayrıca Fahruddevle, Abbasî Halifesi ve Selçuklu Sultanı'nın adlarından sonra kendi adına hutbe okutacak, para bastırabilecek ve Mervanoğulları gibi her yıl düzenli olarak vergi ödeyecek, fetihle başarılı olduğunda onların hazinesini de Sultan'a gönderecekti.¹⁷

Fahruddevle'nin bu görevi başarı ile yapabilmesi için de gerekli tedbirler alındı ve yanına yardımcı kuvvetler verildi. Irak-ı Acem genel valisi Sa'düddevele Gevherâyin, hâcib Altuntak, Türkmen beylerinden Hulvân hâkimi Artuk, Malazgirt ve Muş hâkimi Sunduk, Dilmaçoğlu (Demleçoğlu) Mehmed, Çubuk, Hille emiri Bahâüddevle Mansûr ve oğlu Seyfüddevle Sadaka gibi emir ve kumandanlar Fahruddevle'ye yardım etmeleri için görevlendirildiler.¹⁸

Diğer taraftan bu durumu haber alan Mervanî emiri Nasruddevle Mansûr b. Nasr, ülkesini kurtarma yollarını aramağa başladı. Bir yandan Sultan Melikşah katında girişimde bulunurken, diğer taraftan da Ukayloğulları'ndan Musul, Haleb ve el-Cezire hükümdarı Şerefüddevle Müslim b. Kureyş (1022-1085)'den yardım istiyor, ona Âmid, Cizre ve daha başka şehir ve kaleleri vermeyi vaadediyordu. Bir gün sıranın kendisine de geleceğini düşünen, ayrıca Âmid gibi müstahkem bir şehre sahip olmayı da cazib bulan Şerefüddevle

¹⁷ Bundârî, s. 76; İbnü'l-Esir, X, 83, trc. 122; Zehbî, *Düvelü'l-İslâm*, II, 5; Aynî, *İkdu'l-cumân*, XVI, s. 365; İbn Haldun, *Kitâbü'l-İber*, Beyrut 1979, V, 6. Krş. M. H. Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I, Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 137-138; İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 48; A. Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1983, s. 112; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 101.

¹⁸ Bundârî, s. 76-77; İbnü'l-Esir, X, 86, trc. 125; Ebu'l-Ferec, I, 330; Krş. M. H. Yinanç, *Anadolu'nun Fethi*, s. 138; a.mlf., "Diyarbakir", *İA*, III, 605-626; İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 49; A. Sevim, *Suriye*, s. 112-113; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 101; K. V. Zettersteen, "Sadaka b. Mansûr", *İA*, X, 24-25.

Müslim, bu öneriyi kabul ederek bütün kuvvetleriyle Mervânî emiri Nasruddevle Mansûr'a yardıma gelip Âmid önünde karargah kurdu. Kısa bir süre sonra Fahruddevle, Artuk ve Çubuk Beyler de Selçuklu kuvvetleriyle Âmid ovasına geldiler (Temmuz 1084). Şerefüddevle Müslim, yaklaşan Selçuklu kuvvetlerinin çokluğunu, bunların önünde de Sultan Melikşah'ın sancağının dalgalandığını görünce Türklere karşı koymanın mümkün olmadığını anladı ve ırkdaşı Fahruddevle ile bir barış yaptı. Bu barışa göre Selçuklu kuvvetleri biraz geri çekilecek, bundan yararlanarak Şerefüddevle Müslim de ordusuyla ülkesine dönecekti. Ancak durumdan haberi olmayan Artuk Bey "Sultan Melikşah'ın sancağını geri çekemeyeceğini" söyleyerek bu anlaşmayı kabul etmedi. Daha sonra Şerefüddevle Müslim, Artuk Bey'e mal ve para karşılığı Diyarbekir'den çıkararak ülkesine dönme önerisinde bulundu. Artuk Bey de onun önerisini kabul etti. Artuk Bey, sonra da askerleriyle beraber savaş alanından ayrılarak Sincar'a çekildi (Ağustos 1084). Şerefüddevle Müslim de Âmid'den çıkararak Rakka'ya gitti ve Artuk Bey'e vaaddettiği mal ve parayı gönderdi. Diğer taraftan Selçuklu kuvvetleri kuşatma ve savaşa devam ederek Âmid (Diyarbakir), Meyyafârikîn (Silvan), Mardin ve Erzen gibi büyük şehirleri zaptederek Diyarbakir bölgesine hâkim oldular. Böylece Mervânî Devleti ortadan kalkıyor ve Diyarbakir bölgesi Büyük Selçuklu İmparatorluğuna katılıyordu (Eylül 1085).¹⁹

Diğer taraftan Sultan Melikşah, Diyarbakir bölgesinde Mervânî oğulları'nın yardıma gelen ve Selçuklu ordusuna karşı askerî harekate girişen Şerefüddevle Müslim'in tutumuna çok kızdı. Bu nedenle Melikşah, Ukayloğulları'nın Musul şubesini ortadan kaldırmaya karar verip, Şerefüddevle'nin yönetimindeki Musul, el-Cezire, Haleb ve çevresinin yönetimini Fahruddevle'nin oğlu Amîdüddevle Ebû Mansûr'a vererek bu bölgenin zaptını emredip Musul üzerine gönderdi (477/1085). Bağdad şihnesi Kasimüddevle Aksungur ve Hâcib Humartekin'e, Fahruddevle ile birleşmeleri emredildi. Ayrıca bu sıralarda Sincar da bulunan Artuk Bey'e de bu orduya katılması bildirildi. Bu buyruk üzerine Artuk Bey, Musul'a giderek henüz oraya ulaşan Amîdüddevle ile birleşti. Selçuklu ordusu Musul'u kuşattı. Çok geçmeden Melikşah da bu harekate katılmak üzere İsfahan'dan yola çıktı ve bölgeye gelerek Musul'a bağlı Bevâzic de karargah kurdu.²⁰

Fakat bu sıralarda kardeşi Tekiş'in Horasan'da isyan ettiği haberi geldi. Bu durum Sultan'ın davranışını değiştirmesine sebep oldu. Burada daha fazla zaman kaybetmek istemeyen Sultan Melikşah, Bevâzic'de bulunduğu sırada, Rahbe'de bulunan Şerefüddevle'ye vezir Nizamülmülk aracılığıyla, bir mektup göndererek "Sultan'ın katına gelip af dilemesini" istedi. Sultan ayrıca Nizamülmülk'ün oğlu Müeyyidülmülk'ü, Şerefüddevle'nin bulunduğu Rahbe şehrine gönderdi ve kendisine dokunulmayacağı hususunda güvence verdi. Bu sırada son derece ümitsiz ve sıkışık durumda olan Şerefüddevle için bu güvence Sultan'dan hiç beklemediği bir davranıştı. O, derhal borç para bularak değerli hediyeler satın aldı ve Bevâzic'de bulunan Sultan'ın huzuruna çıkarak af diledi. Bu hediyeler arasında, Diyarbakir kuşatması sırasında kaçarken onun hayatını kurtaran Beşşâr adındaki kıymetli at da vardı. Sultan Melikşah, onu affetti ve eski yönetimindeki yerleri tekrar ona verdi (30 Receb 477/2 Aralık 1085). Bundan sonra Sultan, kardeşi Tekiş'in isyanını bastırmak üzere Horasan'a hareket etti.²¹

Şihâbeddin Tekiş, Sultan Melikşah'ın Horasan'dan uzakta olduğunu fırsat bilerek etrafındakilerin de teşvikiyle ikinci defa isyan etmişti. Ülkede karışıklık çıkarmak isteyen adamları onu kardeşinin itaatından çıkmağa ve isyan etmeğe teşvik ettiler. Tekiş de onların sözüne uyup isyana karar verdi. Yanındaki adamlarıyla birlikte harekete geçip önce Mervu'r-Rûd ve Mervu's-Şahcân gibi şehirleri zaptedip Serahs'a kadar ilerledi. Sonra da Serahs kalesini kuşattı. Bu kale Mesud b. Yâhız et-Türkmanî'nin yönetiminde idi ve o, kendi çabasıyla burayı müstahkem bir hale getirmişti. Bu baskı üzerine Serahs kalesi neredeyse düşmek üzereydi. Bu sırada Nizamülmülk'ün adamlarından Nişâbur'da bulunan Ebu'l-Fütûh et-Tûsî ile Horasan amîdi Ebû Ali, Tekiş hakkında bir hîle düşündüler. Ebu'l-Fütûh et-Tûsî'nin yazısı Nizamülmülk'ün yazısına çok benziyordu. Onun hattıyla Mesud b. Yâhız'a bir mektup yazmayı kararlaştırdılar. Mektupda Nizamülmülk'ün ağzından şöyle diyorlardı: "Bu mektubu şu gün Rey'den yazıyorum. Yarın sana doğru geliyoruz, kaleyi muhafaza et, falanca düşman üzerine âni bir gece baskını düzenleyeceğiz."

Bunlar daha sonra güvendikleri bir kişiyi çağırdılar ve ona önemli miktarda para vererek: "Mesud'un yanına git, falan yere vardığında orada kal ve uyu, bu mektubu da duvarlardan birine sakla. Tekiş'in keşif birliği seni yakalayınca seni sıkıştırıp dövmedikçe hiç bir itirafda bulunma. Eğer fazlaca

¹⁹ İbnü'l-Esir, X, 93-94, trc. 132-133; M. H. Yınanç, *Anadolu'nun Fethi*, s. 139-150; a.mlf., "Diyarbakir", *İA*, III, 605-626; İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 49-55; A. Sevim, *Suriye*, s. 113; a.mlf., "Diyarbakir bölgesinin Büyük Selçuklu İmparatorluğuna katılması", *Atatürk Konferansları* (1971-72), V, 299-307; K.V. Zettersteen, "Mervânîler", *İA*, VII, 780-781; E. Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1991, s. 59; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 101-104.

²⁰ Bundarı, s. 78; İbnü'l-Esir, X, 87, trc. 126; Aynı, *İkdu'l-cumân*, XVI, s. 372-373. Krş. M. H. Yınanç, *Anadolu'nun Fethi*, s. 144; İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 56-57; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 105; M. Sobernheim, "Müslim b. Kureys", *İA*, VIII, 822-823.

²¹ Bundarı, s. 78; *Ahbâr*, s. 43-44; İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Tarih-i Dimaşk* (nşr. Amedroz), Leiden 1908, s. 117; İbnü'l-Esir, X, 86-87, trc. 126-127. Krş. M. H. Yınanç, *Anadolu'nun Fethi*, s. 144-146; İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 57; M. Sobernheim, "Müslim b. Kureys", *İA*, VIII, 822-823; E. Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 59; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 105.

döverler ve ölümle tehdit ederlerse bu mektubu çıkar ve onlara ver, biz senin bu hizmetinin karşılığını vereceğiz" dediler.

Casus bu işi aynen yaptı ve olaylar Ebu'l-Fütûh et-Tûsî ile Ebû Ali'nin plânladıkları şekilde gerçekleşti. Casus yakalanıp Tekiş'in yanına götürüldü, dövülüp ölümle tehdit edilince mektubu çıkarıp onlara teslim etti. Kendisinin Sultan Melikşah ile Nizâmülmülk'ün yanından Rey'de ayrıldığını ve Melikşah'ın askerleriyle gelmekte olduğunu söyledi. Tekiş ve adamları bu mektubu okuyup casusun sözlerini dinleyince buna inandılar ve hiç beklemeden bemen yola çıktılar. Çadırlarını, hayvanlarını ve ağırlıklarını orada bırakarak süratle Serahs önünden ayrıldılar. Hatta tencereleri dahi ocaklar üzerinde kaldı. Tekiş, önce Merv'e girmek istedi ise de şehir halkı kapıları kapatarak savaştılar ve onu şehre sokmadılar. Bunun üzerine Tekiş, Venec kalesine çekilmek zorunda kaldı. Tekiş ve askerleri ayrılınca Mesud b. Yâhız kaleden inip ordugâhda bırakılan eşyaları aldı.²²

Halbuki Sultan Melikşah, yanında Artuk Bey, Porsuk, Bozan, Kumaç, Humartaş, Türşek, Ayaz ve diğer emirler olduğu halde Musul'dan hareket edip²³ bundan ancak üç ay sonra Horasan'a varabilmiştir.²⁴ Sultan önce Rey'e, daha sonra da Nişâbur'a ulaştı. Şayet böyle bir hile düşünülmeseydi Tekiş, Horasan'da daha birçok yeri istilâ edebilirdi.

Sultan Melikşah, daha sonra Tekiş'i yakalamak için ilerledi ve Emîr Bozan komutasındaki Sultan'ın öncü kuvvetleri Serahs'a geldi. Burada Mesud b. Yahuz ile Bozan ve Porsuk'un askerleri birleşerek Tekiş'i izlediler. Nihayet Tekiş, sığınmış olduğu Venec²⁵ kalesinde kuşatıldı ve kaleden zorla indirildi (2 Ekim 1085). Sultan kardeşi Tekiş'e işkence etmeyeceğine, hiç bir eza ve cefa yapmayacağına dair yemin etmişti. Sultan'ın yanında bulunan bir fakih bu

²² İbnü'l-Esir, X, 88-89, trc. 127-128; İbn Haldun, V, 6; Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-nâme*, I, 144-146; Münöccimbaşı, vr. 329^b. Krş. İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 58-59; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 114-115.

²³ M. H. Yınanç, *Anadolu'nun Fethi*, s. 145-146; İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 59.

²⁴ İbnü'l-Esir, X, 89, trc. 128; Aynî, *İkbal-ı cumâin*, XVI, s. 373; Münöccimbaşı, vr. 329^b. *Ahbâr* (s. 44), Sultan'ın Haleb ile Nişâbur arasındaki mesafeyi on gün içinde katettiğini ve yanında on kişiden fazla süvâki kalmışlığını kaydediyorsa da bunun bir mübâleğa olacağı açıktır. M. H. Yınanç'ın 'kaydına göre' (*Anadolu'nun Fethi*, s. 146), Sultan, Musul'dan hareket ederek 27 Kasım 1084'de İsfahan'a girmiş ve kısa burada geçirdikten sonra ilkbaharda Horasan'a yürümüştür.

²⁵ Ahmed b. Mahmud (*Selçuk-nâme*, I, 146-149); M. H. Yınanç (*Anadolu'nun Fethi*, s. 146); O. Turan (*Selçuklular Tarihi*, s. 206); A. Sevim - E. Merçil (*Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 115). Tekiş'in Venec kalesinde kuşatıldığını kaydederken, *Ahbâr* (s. 44); İ. Kafesoğlu (*Melikşah Devri*, s. 59); E. Merçil (*Müsliman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 59), Tirmiz kalesinde kuşatılıp zorla indirildiğini kaydediyorlar. Tekiş'in Serahs yakınındaki kaleden ayrıldığında Venec kalesine çekildiğine göre buraya sığınmış olmalıdır.

meseleyi oğlu Ahmed'e havale etmesini arzetti. Sultan da bunu kabul edip Tekiş'i oğlu Ahmed'e teslim etti. Ahmed, babası Tekiş'in gözlerine mil çekilmesini emretti. Böylece Tekiş'in gözlerine mil çekilerek Damgân'daki Firuzkûh kalesine gönderilip orada hapsedildi.²⁶

Sultan Melikşah, Tekiş'in yönetiminde bulunan şehirlere onun oğlu Ahmed'i tayin etti.²⁷ Bu suretle Melikşah'ı zaman zaman meşgul eden ve batıdaki fetihlerini engelleyen bir kardeş sorunu ortadan kalkmış oldu.

c) Tekiş'in Öldürülmesi 487 (1094)

Sultan Berkyaruk, saltanata geçinde (1092-1104) Tekrit kalesinde hapis bulunan amcası Şihâbeddin Tekiş'i Bağdad'da yanına getirtti. Berkyaruk, belki de muhtemel bir isyanını önlemek için her gittiği yere amcası Tekiş'i de yanında götürüyordu. Daha sonra diğer amcası Tutuş tarafından yazılan ve onu kendisine katılmağa teşvik eden mektupları ele geçirdi.²⁸

Başka bir rivâyete göre Tekiş, Belh'e gitmek niyetinde idi. Çünkü Belh halkı onu bu şehre çağırıyordu.²⁹ Her iki ihtimalde de ileride bir sorun çıkarmasını önlemek için Berkyaruk, amcası Tekiş'i ve oğlunu Samerra'da yayının kirışıyle boğdurmak suretiyle öldürdü (Rebiülevvel 487/Mart-Nisan 1094). Cesedi Bağdad'a götürülerek Ebû Hanife'nin kabrinin yanı başına defnedildi.³⁰

²⁶ Bunderî, s. 70; *Ahbâr*, 44; İbnü'l-Esir, X, 88-89, trc. 127-128; İbn Kesir, XII, 126; Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-nâme*, I, 149; Muslihüddin Lâfî, *Mir'âtü'l-edvâr*, vr. 289^b. Krş. İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 59; a.mlf., *Sultan Melikşah*, s. 49; a.mlf., "Tekiş", *IA*, XII/1, 135; M. A. Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 71; O. Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 206; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 115. Tekiş'in oğlu Ahmed'e teslim edildiği ve onun emriyle gözlerine mil çekilip hapsedildiği Bunderî (s. 70); İbnü'l-Esir (X, 89, trc. 128); Aynî (XVI, 373) ve Münöccimbaşı (vr. 329^b)'nda geçiyor, diğer kaynaklarda geçmiyor. Ahmed b. Mahmud (*Selçuk-nâme*, I, 149), Damgân'daki Firuzkûh kalesinde hapsedildiğini (9 Cumâdelâhire 478/2 Ekim 1085 Perşembe) kaydederken diğer kaynaklarda kale adı belirtilmiyor. *Ahbâr* (s. 44), Melikşah'ın, Tekiş'i Tirmiz kalesinden zorla indirerek öldürdüğünü kaydediyorsa da diğer kaynaklarda rastlanmıyor.

²⁷ İ. Kafesoğlu, *Melikşah Devri*, s. 59; A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 115.

²⁸ İbnü'l-Esir, X, 161, trc. 202. Krş. A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 143.

²⁹ İbnü'l-Esir (X, 161, trc. 202)'in bir başka versiyonu. Krş. A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 143.

³⁰ İbnü'l-Esir, X, 161, trc. 202. Krş. A. Sevim - E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 143; A. Özyayın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, Ankara 1990, s. 9.

BİBLİYOGRAFYA :

Bundarî, *Zübdetü'n-Nusra* (trc. Kıvâmeddin Burslan), *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, İstanbul 1943, s. 44, 47-49, 76-78; İbnü'l-Kalanîsi, *Zeylû Tarih-i Dimaşk* (nşr. Amedroz), Leiden 1908, s. 117; Sadreddin Ebu'l-Hasan Ali b. Nâsir el-Hüseynî, *Ahbâru'd-Devleti's-Selçukiyye* (trc. Necatî Lugal), Ankara, 1943, s. 37-40, 42-44; Urfalı Mateos, *Vekâyi-nâme* (trc. Hrant D. Andreasyan), Ankara 1987, s. 146; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (nşr. F. Krenkow), Haydarâbâd, 1359/1940, VIII, 279; Râvendî, *Râhatu's-sudûr* (trc. A. Ateş), Ankara 1957, I, 122-125; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76, X, 34, 52-53, 63-64, 76, 83, 86-89, 93-94, 161; (trc. A. Özaydın), İstanbul 1987, X, 59, 81-82, 92-93, 113, 122, 125-128, 132-133, 202; İbn. Hallikan, *Vefeyâtü'l-a'yân* (nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), Kahire 1948, IV, 370; Ebu'l-Fereç, *Tarih* (trc. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1987, I, 325-326; Reşideddin, *Câmiu't-tevârih* (nşr. A. Ateş), Ankara 1960, s. 42-45; Ebu'l-Fidâ, *el-Muhtasar* (nşr. Edib Ârif ez-Zeyyin), Beyrut 1375-81/1956-61, IV, 97; Zehebî, *Düvelü'l-İslâm*, Haydarâbâd, 1365/1945, I, 196, 200, II, 5; Hamdullah Müstevfî, *Târih-i Güzide* (nşr. Abdülhüseyn Nevâî), Tahran hş. 1330-39, s. 434, 472; İbn. Kesîr, *el-Bidâye*, Kahire 1358/1939, XII, 121, 126; İbn Haldun, *Kitâbü'l-İber*, Beyrut 1979, V, 6; Aynî, *Ikdu'l-cumân*, Veliyyüddin Ef. Ktp. nr. 2388, XVI, s. 286, 288, 348, 365, 372-373; Mîrhând, *Ravzatü's-safâ* (nşr. Abbas Pervîz), Tahran hş. 1338/1959, IV, 83, 101; Gaffârî, *Târih-i Cihân-ârâ* (nşr. Hasan Nurakî), Tahran hş. 1342, s. 108, 117; Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-nâme* (haz. E. Merçil), İstanbul 1977, I, 69, 115-121, 126-128, 139, 144-149; Cenâbî, *el-Aylemü'z-zâhir*, Nuruosmaniye Ktp. nr. 3098, vr. 287^b; Muslihuddin Lârî, *Mir'âtü'l-edvâr*, Nuruosmaniye Ktp. trc. Nr. 3229, vr. 289^a-^b; Münecimbaşı, *Câmiu'd-düvel*, Nuruosmaniye Ktp. nr. 3171, vr. 328^b-329^b; W. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1990, s. 335-336; M. H. Yınanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I, Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 137-150; a.mlf., "Alp Arslan", *İA*, I, 384-386; a.mlf., "Diyarbakır", *İA*, III, 605-626; M. A. Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 1989, s. 69-71; İ. Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 12, 16, 18-20, 22-29, 48-59; a.mlf., *Büyük Selçuklu İmparatoru Sultan Melikşah*, İstanbul 1973, s. 48-49; a.mlf., "Melikşah", *İA*, VII, 665-673; a.mlf., "Tekiş", *İA*, XII/1, 135; a.mlf., "Selçuklular", *İA*, X, 353-416; Hikmet Bayur, "Hârezmşah Alâüddin Tekiş'in adı hakkında", *Belleten*, XIV/56 (1950), 589-594; O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1980, s. 157-160, 199-201, 206; E. Merçil, *Kirman Selçukluları*, Ankara 1989, s. 28-29; a.mlf., *Müslüman-Türk Devletleri*

Tarihi, Ankara 1991, s. 57, 59; a.mlf., *Gazneliler Devleti Tarihi*, Ankara 1989, s. 84; A. Sevim-E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara 1995, s. 52, 76, 77-81, 83, 101-105, 114-115, 143; A. Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, Ankara 1990, s. 9; M. L. Dames, "Gazneliler", *İA*, IV, 742-748; O. Pritsak, "Karahanlılar", *İA*, VI, 251-273; K. V. Zettersteen, "Mervâniler", *İA*, VII, 780-781; a.mlf., "Sadaka b. Mansûr", *İA*, X, 24-25; M. Sobernheim, "Müslim b. Kureys", *İA*, VIII, 822-823.

SUMMARY

This article concentrates on the truggle for the sovereignty between Tekiş and his brother Melikşah, who are the sons of the great Sultan Alp Arslan of Asian Saljuquids, after the death of Alp Arslan.

Melikshah chosen to rule by the testament of his father Alp Arslan and with the support of the great visier Nizâmü'l-Mülk, among his six brothers. He appointed his brother Tekiş just as a governor to Belh and Toharistan region; but Tekiş rebelled against Melikshah two times Melikshah forgave him once but in the end of his second rebellion he imprisoned Tekiş and blinded him. Finnaly Tekiş was killed by Sultan Berkyaruk in Samerra city.